

חדות ה' היא מעוזכם

וַיֹּאמֶר לָהֶם לָכוּ אֲכָלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מִמֵּתִיקִים וְשַׁלְחוּ מְנוֹת לְאִין נֶכּוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדֹנָינוּ וְאַל תַּעֲצְבוּ
כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מְעֻזְכֶם: (נחמיה פרק ח).¹

מסכת ביצה דף טו עמוד ב – מראש השנה לכל המועדים

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב. יצתה כת ראשונה, אמר: הללו בעלי פֶּטְסִין.² כת שניה, אמר: הללו בעלי חביות. כת שלישית, אמר: הללו בעלי כדים. כת רביעית, אמר: הללו בעלי לְגִינִין. כת חמישית, אמר: הללו בעלי כוסות.³ התחילו כת ששית לצאת, אמר: הללו בעלי מֶאָרָה.⁴ נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין. אמר להם: בני, לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו, שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה.⁵ בשעת פטירתן אמר להם: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח ז).⁶

מאי לאין נכון לו? אמר רב חסדא: למי שלא הניח עירובי תבשילין... מאי "כי חדות ה' היא מעוזכם"? אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקב"ה לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע.⁷

¹ נחמיה פרק ח קשור בראש השנה ונדרש רבות בהקשר אליו. מקור העניין הוא פתיחת הפרק המציינת תאריך ברור: "וַיֵּאָסְפוּ כָל הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם ... בַּיּוֹם אֶחָד לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". ויש שמוצאים שם גם רמז ליום שני של ראש השנה שנוהג גם בארץ ישראל וגם בירושלים על סמך פסוק יג שם: "וַבַּיּוֹם הַשֵּׁנִי נֶאֱסָפוּ רָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְכָל הָעָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֶל עֶזְרָא הַסֹּפֵר וְלַהֲשָׁכִיל אֶל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה". והמשך בפסוק יד המקשר אותנו לחג הסוכות: "וַיִּמְצְאוּ כְּתוּב בַּתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסֻכּוֹת בְּחָג בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". מטרת אסיפת העם הייתה "להשכיל אל דברי התורה" וככתוב שם: "וַיָּבִיאוּ עֶזְרָא הַלֵּהָן אֶת הַתּוֹרָה לִפְנֵי הַקָּהָל מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה וְכָל מִבֵּין לְשֹׁמֵעַ ... וַיִּקְרְאוּ בְּסֹפֵר בַּתּוֹרָת הָאֱלֹהִים מִפֶּרֶשׁ וְשׁוֹם שָׁכַל וַיְבִינּוּ בְּמִקְרָא". ראה דרשה על פסוק זה בנדרים לז ע"ב). בכך שונה ראש השנה של נחמיה בו לימוד התורה היה העיקר, מזה שלנו שבו אנו מרבים בתפילה ופיוטים (לא כולל אלה המביאים ספרי לימוד ומעיינים בהם בשעת אריכות החזנים). אך המשותף, אולי, הוא אימת הדין, כאימת העם מהכתוב בתורה, עד שעזרא ונחמיה צריכים לעודד אותם ולומר להם שהיום הוא יום טוב ויש לשמוח בו.

² מפרש רש"י על אתר: "בעלי פטסין - חביות גדולות הכינו להם באנומלין ומסך משתאות, לפיכך מהרו לצאת, כלומר, בעלי נפש רח ואינן יגיעין לשמוע תורה". "בעלי נפש" הוא כמו "נפש רחבה", ביטוי שנאמר על בלעם (תנחומא בלק ו), ולגבי "אנומלין" ראה מסכת שבת פרק כ משנה ב ובגמרא עבודה זרה ל ע"א: "אנומלין - יין ודבש ופלפלין, אלונתית - יין ישן ומים צלולין ואפרסמון".

³ כל אחד עזב לפי כמות האוכל הממתינה לו בבית.

⁴ צריך היה לתת קרדיט דווקא לאלה שיצאו מאוחר יותר, אלא שהם ניכרים יותר בעזיבתם מהראשונים כמו שאומר רש"י שם: "הללו בעלי מארה - שהיה בית המדרש מתרוקן מאד, וגנאי הדבר וקשה בעיניו". ולפיכך גם השתנו פניהם של אלה שנשארו שהבינו שהם לכודים לגמרי והישארותם עד כאן לא תועיל להם ברגע שגם הם ייאלצו בסוף לעזוב. או שר' אליעזר סבור שאין בביתם כלום ולא אמר זאת לגנאי אלא כציון עובדה. ראה רש"י שם: "התחילו פניהם משתנין - כסבורין שכועס על כת ששית מפני שאחרו לצאת, וכל שכן עלינו" וצריך להוסיף: אם נעזוב גם אננו. אבל שטיינזלץ מפרש הפוך לגמרי: "התחילו פניהם משתנים מחמת הבושה, שחששו שמא להם הוא מתכוון, שמא לא היו צריכים להתעכב, אלא רמז להם שיצאו". ראה הרחבה בעניין זה בעיונים לשטיינזלץ ועכ"פ שוב למדנו שר' אליעזר קפדן היה כשמואי (שבת ל ע"ב). ראה דף שהקדשנו [לר' אליעזר בן הורקנוס](#).

⁵ באחת מדרשותיו של המשגיח ר' חצקאל הוא קבל על אלה שלא באים לשמוע (דרשת מוסר). ומיד פנה לקהל השומעים ואמר: הרי אני קיבל בפני אלה שכן באים! אלא מה אעשה? אעמוד ואצעק ברחוב? אני מדבר לפני מי שנמצא.

⁶ בסופו של דבר שולח ר' אליעזר את תלמידיו לחגוג את היום, הגם שלפי הגמרא שם שיטתו היא ששמחת יום טוב אינה חובה כי אם רשות. לפיכך הוא עכב אותם עד כאן, אבל בסוף שילח אותם משום שראה שהם נשמטים והולכים. ראה המשך הגמרא שם במחלוקת הידועה של חציו לכם וחציו לה': "רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם ... כתוב אחד אומר: עצרת לה' אלהיך, וכתוב אחד אומר: עצרת תהיה לכם, הא כיצד? רבי אליעזר סבר: או כולו לה' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם". ואנחנו שואלים או בעצם מניחים שכן גם הדין (המחלוקת) בראש השנה, שהרי הפסוק שממנו לומדים על כל החגים הוא מהפרק שלנו בנחמיה.

⁷ בדומה להיתר לנסות את הקב"ה בנתינת מעשרות: "עשר בשביל שתתעשר" (גמרא תענית ט ע"א). ראה בהמשך הגמרא ביצה לעיל, דרשתו של רב תחליפא: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב ... שאם פחת - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו"; דרשה שנלמדת מהקשר בין הפסוק בתהלים פא: "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" ובין הפסוק במשלי ל ח: "הטריפני לחם חוקי". בראש השנה במיוחד יש סיבה לשמוח גם בהלוואה, כי הוא הקובע להלוואת כל שאר השבתות והימים הטובים. אך מה שחשוב לעניינינו הוא הקשר עם הפסוק בנחמיה. "חדות ה'" - החדוה היא לכבוד ה', אומרים הפרשנים, ולפיכך "לוו עלי ואני פורע". ראה מדרש שכל טוב (בובר) שמות פרק יב על הפסוק: "וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם - אָרְעֶם במאכל ובמשתה, וכן מפורש על ידי עזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו (נחמיה ח ז) יהיה לכם - אף על פי שאין לכם השגת יד, וכן מפורש על ידי עזרא כי חדות ה' היא מעוזכם (שם שם), ומפרשי ליה רבנן הכי, בני לוו עלי וקדשו היום והאמינו בי ואני פורע". גם "חציו לכם", השמחה והשתייה ביום טוב, היא לה' (ומכאן אולי סמך לסיפור החסידי, כמשקל נגד לר' אליעזר, על הרבי שדרש בענייני החג והרבו הוא והחסידיים בתפילה ובפיוטים וניגונים ואז פנה

אבן עזרא נחמיה פרק ח – השמחה תעוז אתכם

כי חדות ה' היא מעוזכם - השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה כי כן כתוב: "ושמחת בחגך".⁸

רמב"ן ויקרא כג ב פרשת אמור – משתה ושמחה יחד עם כינוס ומקרא

וטעם מקראי קדש - שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להיקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפילה והלל לאל בכסות נקיה, ולעשות אותו יום משתה כמו שנאמר בקבלה⁹: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח י). והנה "מקרא קדש", מלשון "קרואי העדה" (במדבר א טז), "אחרי כן יאכלו הקרואים" (שמואל א ט ג), וכן: "על כל מכון הר ציון ועל מקראיה" (ישעיה ד ה), המקומות שנקראים שם, שיתקבצו בהם קרואי העדה. ואונקלוס עשאו מלשון "אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מט א), לשון מאורע, בכל יום שיארעו תעשו אותם קודש. ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי פנחס קמז), ארעם במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, כלומר שלא יהא חוקם אצלך כחוק שאר הימים אבל תעשה להם מקרא של קדש לשנותם במאכל ובמלבוש מחול לקודש.¹⁰

אברבנאל ויקרא פרק כג – חדווה ושמחה של מנוחה נפשית ומרגוע

ולכך אמר הכתוב: "בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה" ... כי הנה צוה שיהיה להם שבתון, רוצה לומר: מנוחה נפשית ומרגוע בלבבם בביטול כל מחשבה ורעיון מענייני העולם הזה ועסקיו ומכל דאגה ועצבון. שכל זה יסירו מלבם באופן שיהיה אז בנפשם שבתון ומנוחה מלשון "שבת וינפש". ומפני שהיה האדם כשיכריזו עליו לבוא לדין יפחד ויחרד, לכן אמר יתברך כי ביום הזה יהיה להם שבתון ומנוחה ומרגוע נפשי, עם היות שיהיה זכרון תרועה שהוא ההכרזה ליום הכיפורים שבו נחתם המשפט. ולכן תשקטו ואל תעצבו כי טבא הוא וטבא להוי. ועל דרך זה אמר עזרא: "אכלו משמנים ושתו ממתקים ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם".¹¹

תשובות הגאונים שערי תשובה סימן סד – המנהג לצום בראש השנה

וששאלתם אם להתענות בבי' י"ט דראש השנה, כך אנו רואים יפה שלא להתענות. שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל בראש השנה: "ועתה לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגוי". וסופא דכתיב: "כי חדות ה' היא מעוזכם". וכן בשבת שובה אין אנו רואים שיתענה, שהרי ט' באב שהוא תענית חמורה לא ראו

לחסידי ואמר: עד עתה קיימנו את חציו לכם – התפללנו ושאלנו מהקב"ה את כל צרכינו. עכשיו נלך לבתינו ונקיים את חציו לה' – את סעודת שמחת החג.

⁸ חדות ה' של נחמיה איננה אלא "ושמחת בחגך" של התורה. וכן מפרש גם הר"ן בגמרא ביצה לעיל: "מאי חדות ה' היא מעוזכם? אמר הקב"ה לישראל: לוו עלי ושמחו היום וקדשוהו והאמינו בי ואני פורע. כלומר, קיימו מצות חדוה שאמר הקב"ה: ושמחת בחגך והאמינו בי שאני מזמן לכם ברכה במעשה ידיכם". השמחה היא שתעוז לאדם, היינו תיתן לו כוחות ועוז לימים שיבואו לאחר ימי המועד וההתכנסות.

⁹ בספרות הכתובים.

¹⁰ "מקרא קודש" הוא הבסיס המשותף של כל החגים והמועדים. כל מקראי הקודש, וראש השנה בראשם, דין אחד להם וקריאה משולשת: קריאה להתכנסות בבית ה', קריאה למאכל ומשתה וקריאה לשמה. שילוב משלים של חציו לה' וחציו לכם כשיטת ר' יהושע בגמרא ביצה לעיל. הדגש בפירוש רמב"ן זה הוא על "מקרא קודש" שאינו רק התכנסות, אלא גם אירוע. אירוע שהפסוק בנחמיה הוא בסיס מרכזי לתוכנו ועיצובו (רמב"ן כאן לא מזכיר משום מה את לימוד התורה). ונראה שהוא יסכים עם פירוש אבן עזרא לעיל שהשמחה והחדווה הם העיקר. והשמחה היא שתעוז לאדם גם 'בשאר הימים' שיבואו לאחר ימי המקרא.

¹¹ אברבנאל מציג גישה שונה בתכלית מזו של אבן עזרא ורמב"ן ומחזיר אותנו למיוחדות של ראש השנה, הגם שיותר מרוח תקופתו לאחר שראש השנה הפך ליום הדין (ראו ראש השנה יא ע"ב: "כי חוק הוא לישראל משפט לאלוהי יעקב") ופחות ראש השנה של עזרא ונחמיה. ראש השנה הוא התחלת עשרת ימי תשובה ויש בו מאימת הדין. התקיעה בשופר היא הכרזה ליום הכיפורים המשמש ובא, ו"כשיכריזו עליו לבוא לדין יפחד ויחרד". בוודאי שאין זו שמחת יום טוב רגילה. השמחה ומקרא הקודש של ראש השנה, אומר אברבנאל, הם עניין של מנוחה נפשית כפי שהוא ממשיך שם ומקשר את כל העניין למוטיב המרכזי של ראש השנה: מלכיות, זכרונות ושופרות: "וכבר יורה אמיתת מה שפירשתי במלת שבתון שהוא נאמר על המנוחה הנפשית וביטול מחשבות העולם הזה שיהיה להם ביום ההוא מה שאמרו בפרקא קמא דראש השנה: מנין שאומרים מלכיות וזכרונות ושופרות? שנאמר: שבתון זכרון תרועה מקראי קדש ... רבי אליעזר אומר: שבתון זה קדושת היום. זכרון אלו זכרונות. תרועה אלו שופרות. כי הנה יחס שבתון לקדושת היום שהיא בנפש". קפצנו לפרשני המקרא ולראשונים והקדמנו אולי את המאוחר. נחזור לחז"ל ונראה שאולי שם כבר נמצאים שורשי הגישות השונות לשמחת ראש השנה ולהבנת הפסוקים בנחמיה.

לקובעה בשבת אלא דחו אותה לאחר השבת ואפילו להשלים תענית שמערב שבת נסתפקו כמה דורות עד שנחתכה הלכה מתענה ומשלים.¹²

ויקרא רבה פרשה ל סימן ב, ז – תענית בין כסה לעשור

"ולקחתם ביום הראשון" ... ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: משל למדינה שחייבת ליפס (מס) למלך והלך המלך לגבותה. בתוך עשרה מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו - התיר להם שליש ... בתוך חמשה מילין יצאו בינוני המדינה וקלסוהו - התיר להם עוד שליש. כיון שנכנס למדינה יצאו כל בני המדינה אנשים ונשים וטף וקלסוהו - והתיר להם הכל. אמר להם המלך: מה שהלך הלך, מכאן נתחיל החשבון. כך בערב ראש השנה גדולי הדור מתענין והקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהן. ומראש השנה ועד יום הכיפורים היחידים מתענין והקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהן. וביום הכיפורים כולן מתענין אנשים ונשים וטף והקב"ה אומר להם לישראל: מה שהלך הלך, מכאן נתחיל החשבון.¹³

מסכת ראש השנה דף לב עמוד ב – אין הלל בראש השנה

אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? - אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?¹⁴

מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה בראשית אות לד – עצבות ורצינות, לא אבל

"ופתח אהל מועד תשבו וגו'" (ויקרא ח לה). אמר להם משה: שימרו אבלות שבעת ימים, שכך שמר הקב"ה שבעת ימי אבלות עד שלא הביא המבול. ומנין שנתאבל? דכתיב: "ויתעצב אל לבו" (בראשית ו), ואין ויתעצב

¹² בתקופת הגאונים אנחנו שומעים לראשונה על המנהג להתענות בראש השנה. ולמרות כל ההתנגדויות, כגון זו (בשם רב האי גאון?) ואחרות שנראה להלן, נראה שמנהג זה לא נעלם ואולי אף חלחל בהדרגה והתרחב. לפחות בקרב יחיד סגולה. ראה למשל דברי רב נטרונאי גאון, המובאים בר"ן מסכת ראש השנה יב ע"ב: "אבל להתענות בשני ימים טובים של ראש השנה ובשבת שבין ראש השנה ליוה"כ, הכי אמר רב נטרונאי גאון ז"ל: ביום הראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית, משום דמדאורייתא הוא. אבל ביום שני ובשבת לית בהו קושיא, משום דעשרה יומי אינון משונוין מכל ימות השנה. לפיכך נהגו רבותינו לישב בהן בתענית בין בחול בין בשבת". ביום טוב שני של ראש השנה ובשבת שובה אפשר להתענות! הר"ן אמנם תמה על דברים אלה ואומר: "ודברי תמה הם שאסר להתענות ביום טוב ראשון של ראש השנה והתיר להתענות בשבת", אבל הדברים לא נעלמו ועד השולחן הערוך הגיעו אשר פוסק להלכה: "אוכלים ושותים ושמים ואין מתענין בראש השנה ולא בשבת שובה", אבל מוסיף מיד: "אמנם לא יאכלו כל שובעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם". ומוסיף בסעיף הבא: "יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילותו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו" (אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקצז, ראה רמ"א שם). איך התגלגל עניין זה של תענית בראש השנה אחרי כל הדרשות שראינו לעיל? אולי גם זה מפרק ח בנחמיה בו העם בכו והתאבלו "קְשָׁמְעָם אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה" (שם פסוק ט). אך דא עקא, שנחמיה ועזרא מהסים אותם וקוראים להם לשמוח. וביום כד בתשרי, אחרי חג הסוכות ושמיני עצרת אכן צמו והתאבלו (נחמיה ט א) – מה שאולי מזכיר את תעניות בה"ב אחרי החג.

¹³ כבר הארכנו לך במדרש זה, ובמקבילותיו (פסיקתא דרב כהנא פסיקא כח ולקחתם לכם) בדברינו [מכיפור לכפות ומכסה לסוכות](#) בחג הסוכות. מה שחשוב לעניינינו כאן הם שני דברים. האחד, שיש תענית בעשרת ימי תשובה (אמנם לא בראש השנה עצמו) והשני שיש כאן תהליך של "תשלום מס למלך" שמתחיל בראש השנה ומסתיים רק בחג הסוכות. ראה מוטיב זה גם במדרש תהלים (בובר) מזמור יז אשר מוסיף את נושא הבגדים הלבנים שעוד נראה להלן ומאחר את הניצחון עד הושענא רבה: "בראש השנה באין כל באי עולם ועוברין לפניו כבני מרון, ואף ישראל עוברין לפניו עם כל באי עולם, ושירי אומות העולם אומרים אנו נצחנו וזכינו בדין. ואין אדם יודע מי ניצח, אם ישראל נוצחים, או אומות העולם. עבר ראש השנה וכל ישראל באים ביום הכפורים ומתענים בו, ולובשים בגדים לבנים ונאים. עבר יום הכפורים ואין אדם יודע מי נוצח אם ישראל אם אומות העולם. כיון שהגיע יום טוב הראשון של חג, וכל ישראל גדולים וקטנים נוטלין לולביהם בימינם, ואתרוגיהם בשמאלם, מיד הכל יודעין שישראל נוצחין בדין. וכיון שהגיע יום הושענא רבה, נוטלין ערבי נחל, ומקיפין שבע הקפות, וחזן הכנסת עומד כמלאך אלהים, וספר תורה בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח וכו'". וגם הר"ן, שכבר ראינו לעיל את התנגדותו לתענית בראש השנה, מוכן לקבל תענית בערב ראש השנה בגלל מדרש זה: "ונהגו מקצת יחידים להתענות ערב ראש השנה ויש סמך לדבריהם מדאמרין בפסיקתא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'". האם על בסיס מקורות אלה, יחד עם עיצובו של ראש השנה כיום דין, התחילה להתגבש התענית גם בראש השנה עצמו?

¹⁴ אי אמירת הלל בראש השנה, שהוא גם ראש חודש, ממחישה שאין זה "ושמחת בחגך" ככלל מועד אחר. ראה דברי הצ"ח מסכת חגיגה יד ע"א שמסתמך על מקור זה לעניין התענית בראש השנה ומחזיר אותנו לשמחה הרוחנית-נפשית של אברבנאל: "והנה רז"ל אמרו שאין אומרים הלל בראש השנה ויוה"כ שמלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים. ונראה מזה שהיה לנו להיות חרדים ועצבים ביום הזה מאימת הדין עד שבשביל זה אנו נמנעים מלומר שירה. ואם כי השיר הלל הוא שמחה של מצוה ושמחה רוחנית, וקל וחומר שאין לשמוח שמחה גשמית במאכל ובמשתה ... עד שמטעם זה כמה גדולי הגאונים הראשונים כתבו להתענות בראש השנה (עי' טור או"ח סי' תקצ"ז). ועכ"פ אף שאין מתענין, אין מן הראוי להתענג בתפנוקי מעדנים, רק להיות חרד וירא מאימת יום הקדוש כי הוא נורא ואיום". אחרי כל ההסברים, גם הוא לא מקבל את התענית בראש השנה להלכה, אבל אנחנו הולכים ומתרחקים מראש השנה של עזרא ונחמיה.

אלא לשון אבלות, דכתיב: "ואל תעצבו כי חדות י"י מעוזכם" (נחמיה ח י). באותה שעה שמר שבעת ימי אבלות עד שלא הביא המבול, שנאמר: "ויהי לשבעת הימים" (בראשית ז י).¹⁵

תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א הלכה ג – שמחה של הדין

א"ר סימון: כתיב: "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וגוי" (דברים ד ח). ר' חמא בי ר' חנינה ור' הושעיה. חד אמר אי זו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים.¹⁶

לשנה טובה תכתבו ותחתמו

לשנת חיים וקיימים¹⁷

מחלקי המים

מים אחרונים: תם ולא נשלם. ומן הסתם כבר קדמונו גדולים וטובים בחקר השתלשלות ראש השנה מ"יום תרועה" (וזכרון תרועה) בתורה, ליום של כינוס ללימוד תורה (מעין הקהל) ומשתה ושמחה ומשלוח מנות בימי שיבת ציון, ליום "הרת עולם", ליום דין בו "כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון", ליום תענית ושוב ליום של שמחה (מדודה) של מי שבטוחים שיצאו בו זכאים.

¹⁵ ראה מדרש זה גם בתנחומא שמיני סימן א, באבלות של אהרון ושני בניו הנותרים על מות נדב ואביהו. הקב"ה ובעקבותיו נח "ישבו שבעה" על העולם עוד טרם היות המבול (ומה אם יעשו תשובה ברגע האחרון? הרי לנו נושא להתגדר בו בפרשת נח הבעל"ט)! אבל אנחנו מבקשים להתמקד בקשר של המבול ושל שבעת ימי האבל שם, עם הפסוק שלנו בנחמיה. פשיטא לדרשן שהעם לא סתם התעצב אלא נהג באבלות ממש, כפי שכתוב בפירוש בפסוק ט: "אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה". ועל כך מוחים עזרא ונחמיה. למי שמתנגד לתענית בראש השנה יש כאן לכאורה סיוע נוסף, אך גם מי שמתיר להתענות יכול לומר שעיקר הטענה היא נגד האבלות ויש להבחין בין צום של אבלות כמו תשעה באב ובין צום ותענית שלא מאבלות, אלא מיראה וכבוד ראש (ומיראת הכתוב בתורה) בדומה ליום הכיפורים. ויש להוסיף ולדרוש במדרש זה על הקשר עם נח שאנו מזכירים בתפילת זכרונות: "וגם את נח באהבה זכרת". בראש השנה אנו מבקשים לזכור את התקווה שלאחר המבול, של עולם חדש, של מתן הזדמנות חדשה; ולא להזכיר, גם אם בעקיפין, את האבלות של נח ואת העצב שלו ושל הקב"ה לפני המבול. ראה דברינו [זכרונות](#) בראש השנה ועל [שבועת ה' לנח](#) בפרשת נח.

¹⁶ רבים רואים במדרש זה טענה ניצחת לאיסור להתענות בראש השנה ולמצוות השמחה בו. ראה טור אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא: "שמנהגו של עולם, אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ... לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ... ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס. לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה, ומכאן תשובה למתענין בראש השנה". שים לב לדבריו גם על ערב ראש השנה שראינו לעיל במדרש ויקרא רבה שיחידים כן מתענים. מקור נוסף חשוב גם הוא מהירושלמי, תענית פרק ג הלכה ג: "וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. שכן מצאנו ביום הכיפורים מתענין אבל לא מתריעין: רבי עקיבא אומר: מתריעות אבל לא מתענות. שכן מצאנו בראש השנה מתריעין אבל לא מתענין". הרי לנו בפירוש ראש השנה אינו כותענית וכיום הכיפורים ואין להתענות בו! יש כאן חזרה ברורה למדרשים בהם פתחנו, לפסוק בנחמיה שאנו דורשים ולשיטתם של אבן עזרא ורמב"ן לעיל. אך נמצאו מי שערערו גם על זה ורואים בבגדים הלבנים (הקיסל שלנו) תזכורת ליום המיתה (המהרש"ל, מובא בב"ח אורח חיים סימן תקפא), אבל הבגדים הלבנים הם גם "על דרך (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'" (הב"ח שם). ונראה עוד שיש להבחין בין תענית הציבור לתענית יחידים.

¹⁷ איחול נאה זה לראש השנה, שייסודו בתפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים, מצאנו מקורו והוא במדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק יח: "ויאמר שוב אשוב אליך. כפל הדיבור, כלומר אמת ונכון, כי בודאי אשוב בלי ספק, כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה, וכולכם היו חיים וקיימין". מכאן שאנו מאחלים איש לרעהו שנזכה לעמוד למועד הזה כעת חיה בראש השנה הבעל"ט שנת תשע"ג, כולנו חיים וקיימים, כמו שהמלאך בישר לשרה שאת פקידתה אנו קוראים היום הראשון של ראש השנה. ואולי זו עוד סיבה, אם כי עקיפה, לקריאת פקידת שרה ביום הראשון של ראש השנה שלא הזכרנו בדברינו [וה' פקד את שרה](#) במועד זה בשנה האחרת.